

FLEMMING HOUE. Mail: flemminghoue@gmail.com. Hjemmeside: flemminghoue.dk

KIERKEGAARDS UNIVERS 1

Okt. 2022

- ET UNIVERS SPÆNDT UD MELLEM EKSTREMER.
- ET LIV SPÆNDT UD MELLEM EKSTREMER

1.1. EKSISTENS I EKSTREMER

"ALT ER TOMHED". FORTVIVLELSEN.

"GUD ER KÆRLIGHED". TROEN.

Jeg skal på sølle fem forelæsninger præsentere jer for Søren Kierkegaard. Jeg vil forsøge at åbne døren på klem ind til hans vældige univers, den erfarings- og tankeverden, han udfolder i sit forfatterskab.

Men lad os begynde med manden selv, forsøge at få en fornemmelse af, hvad han var for et menneske. I "Synspunktet for min Forfattervirksomhed" fra 1851 skriver han:

"Jeg var så dybt rystet, at jeg fra grunden forstod, at det umuligt kunne lykkes mig at træffe den beroligende, trygge Midte, i hvilken de fleste Mennesker have deres Liv."(S.V., 18, s. 89).

Kierkegaards liv er ikke en eksistens i en modereret, rolig midte, men et liv spændt ud mellem ekstremer. Det er et liv, der ikke er som de flestes, de almindelige, hvor man følger strømmen, gør som de andre, bliver som de andre. Det er et liv der skiller sig ud som sært og særligt, en undtagelse fra det almindelige. Det er et liv der ikke ligger lige for og som lader sig leve let og ligefremt, men som et dybt problematisk, skævt, tungt, indviklet og forviklet til det ufremkommelige. Kierkegaard kalder Job en "Menneskehedens Yderpost", sådan han også har også set sig selv.

Hvad er det for konflikter, erfaringer, problemer, der driver ham ud i ekstremerne, gør at han ikke kan falde til ro i det almindeliges trygge, hyggelige måske lykkelige midte?

Kierkegaards grunderfaring eller om I vil grundstemning er med hans eget begreb tungsindet, oplevelsen af at være fremmed i verden, oplevelsen af at være sat udenfor og afskåret fra det almindelige livs ligefremme lykke. I dag ville vi sikkert

diagnosticere ham som maniodepressiv eller bipolar, som det hedder i dag. Det er jeg skeptisk over for, det er for nemt blot at gøre det til noget sygeligt. Det er jo en livserfaring, som vi finder talløse steder i idéhistorien lige fra det 4000 år gamle babyloniske epos "Gilgamesh" og frem, og livserfaring vi vel også kender fra os selv. Oplevelsen af forladthed, fremmedhed, udvejsløshed, meningsløshed. Så skal vi sætte navn på den vil jeg ikke gribe til en medicinsk eller psykiatrisk håndbog, men til "Det Gamle Testamente", til "Prædikerens Bog". Den begynder: "*Endeløs tomhed, sagde Prædikereren, endeløs tomhed, alt er tomhed.*" Og som den begynder, sådan fortsætter den, men tomheden, forgængeligheden, fortabelsen, fortvivlelsen.

"ALT ER TOMHED" (PRÆDIKEREN)
TUNGSIND. FORTVIVLELSE. FORTABELSE

Men hos Kierkegaard finder vil ikke blot denne erfaring af tomhed, intethed, håbløshed. Der står ikke over Kierkegaards forfatterskab som over indgangen til Dantes helvede "*Lader alt håb fare, I der her går ind*". I Kierkegaards forfatterskab, Kierkegaards univers er der håb. Håb på kærlighed. Tro på kærlighed. Tro, håb og kærlighed. Det er modpolen til fortvivlelsen og fortabelsen. Over for erfaringen af tungsind, tomhed og forladthed står erfaringen af at blive modtaget, blive elsket.

Skulle vi finde en overskrift til denne modsatte grunderfaring, kunne vi tage Paulus' agapehymne i "Korintherbrevet", hvor han jo taler om tro, håb og kærlighed. Men jeg vil gerne gøre det lige så kort som citatet fra Prædikereren, så vi går til "Første Johannesbrev". Her står der kort og godt: "Gud er kærlighed".

"GUD ER KÆRLIGHED". (FØRSTE JOHANNESBREV)
HÅB. MENING. GLÆDE. FRELSE

Det græske ord Paulus bruger, når han skal tale om kærlighed – den i Kristendommen forkyndte og fordrede kærlighed – er agape. Det betyder at tage imod. Kærlighed er at blive modtaget af det andet menneske og at tage imod det andet menneske. Og det er det afgørende for at blive menneske, at blive taget imod, at blive mødt med kærlighed, at blive elsket.

Johannes Møllehave skriver i "H. C. Andersens Salt":

"Det mest afgørende som skete for os, da vi var børn, var at der var kærlige øjne som så os. Så os med glæde og varme. Ikke fordi vi havde de og de gode egenskaber, men bare fordi vi var til. Et menneske bliver til ved at møde kærlighedens blik i sin fars og mors øjne."

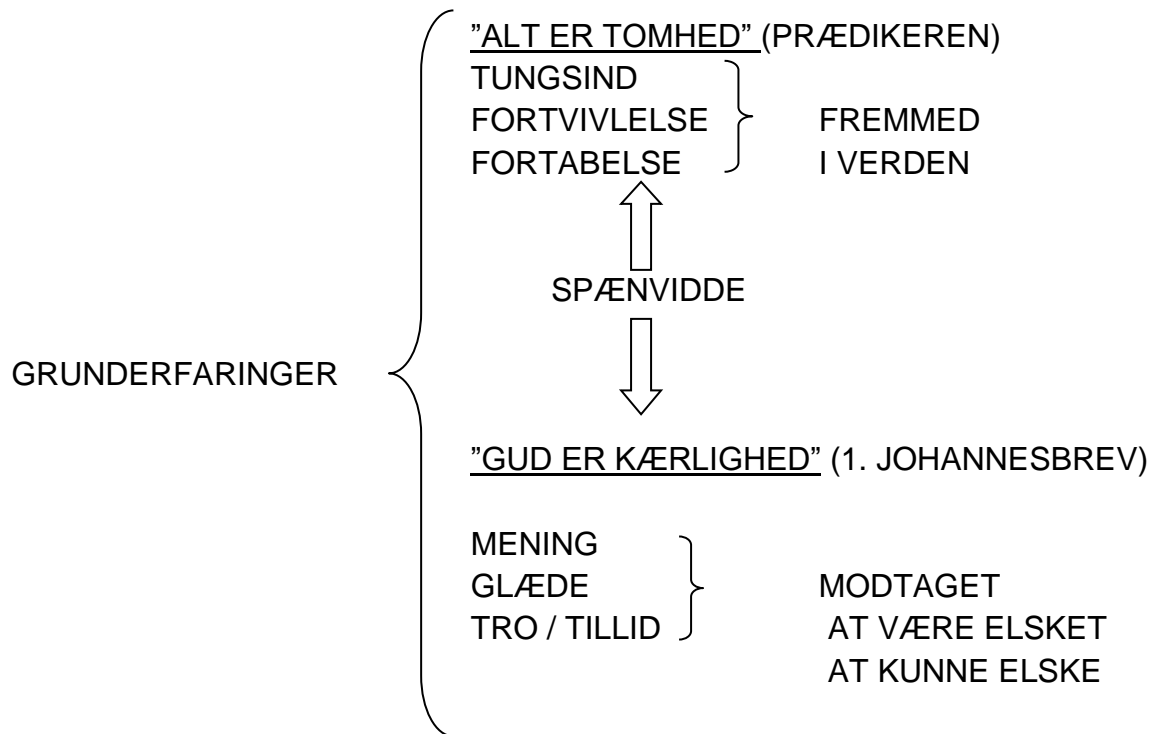
Jytte Back Grønkjær, som jeg citerer fra fortsætter:

"Den som derimod bliver overset gennem hele sin barndom, eller den som ingen ser til i kærlighed, går på den ene eller den anden måde til grunde som menneske."

Jytte Back Grønkjær. "Jalousi, Skinsyge og Kærlighed" s. 33

Bliver vi ikke set, mødt og modtaget med kærlighed, ja så får vi ikke den grundlæggende erfaring af at være til, så vil der altid i vores inderste være et tomrum, der aldrig kan fyldes. Livet bliver til i kærlighed, uden bliver det til intet.

Disse modsatte grunderfaringer, disse poler giver Kierkegaards univers en vældig og voldsom spændvidde. Vi skal til Bibelen, Dante, Shakespeare og Dostojevskij for at finde noget tilsvarende. Et univers, hvor vi ikke er i en *"tryk og beroligende Midte"*, men spændes ud mellem ekstremer, mellem himmel og helvede.

1.2. AT BLIVE SIG SELV OVER FOR GUD OG MEDMENNESKET

Lad mig forsøge at se dette univers fra et lidt andet synspunkt, et lidt andet perspektiv, hvor vi ikke forsøger at omfatte universet i dets vældige spændvidde, men søger ind til dets centrum, det centrale, det det hele drejer sig om. Hvad er det for et problem, Kierkegaard rejser og forsøger at løse i sit forfatterskab? Hvad er hans anliggende? Kan vi i det kort over Kierkegaards univers, jeg har ridset op, sætte et pejlemærke, vi kan navigere efter?

Kan det lade sig gøre med få ord, eller i hvert fald på et overskueligt antal minutter, at gribe ind til og formulere, hvad der er kernen, tyngde- og omdrejningspunktet, i Kierkegaards omfattende og indviklede forfatterskab og vel også i det forviklede liv, forfatterskabet er skrevet ud af?

Det kan nok ikke lade sig gøre med få ord. Men det skal ikke afholde mig fra at forsøge. Når Sløk kun skal bruge tre ord til at referere hele Det Nye Testamente, nemlig *"Jeg elsker dig"*, læse det som Guds kærlighedserklæring til mennesket, ja så må noget tilsvarende være muligt med Kierkegaard.

Det der hele drejer sig om hos Kierkegaard er at blive sig selv.

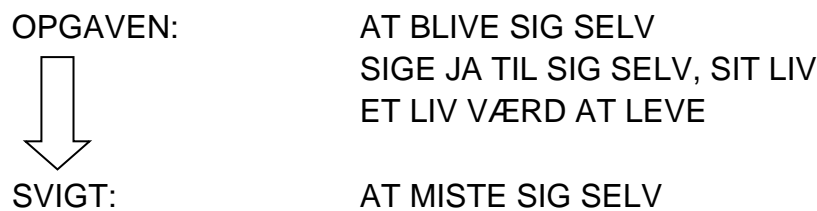
AT BLIVE SIG SELV

Det er afgørende, det væsentlige i et menneskeliv. Det er det, jeg skal som menneske, blive et selv, blive mig selv. Det er der, der giver livet mening og fylde, giver det retning og mål, gør det til et liv værd at leve.

Men hvad vil det så sige at blive sig selv, at være sig selv? Siger det overhovedet noget som helst? Siger det ikke sig selv at vi er os selv, hvad eller hvem i alverden skulle vi ellers være? Er det ikke en aldeles indholdstom formulering? Ikke hos Kierkegaard. Det at være sig selv er ikke noget, der giver sig af sig selv som det selvfølgeligste af alt. Det er en erfaring af, at jeg er den jeg vil være, den jeg skal være. Det er i omfattende og dyb forstand at sige ja til sig selv, ja til at være den person jeg er og til at leve det liv der er mit. Det er erfaringen af, at mit liv ikke tomt og ligegyldigt, men betydningsfuldt, værdifuldt, meningsfuldt, at det er et liv værd at leve. Det betyder ikke at livet er let og ligetil, det kan meget vel være vanskeligt, men også vanskelighederne er med til at give det tyngde og alvor.

Men som sagt, det er ikke noget, der uden videre giver sig af sig selv. Derfor står der også "at blive sig selv" ikke "at være sig selv". Det er nemlig ikke noget, jeg uden videre er, det er noget, jeg skal blive. Det er en mulighed, der skal virkeliggøres, og det er mig selv, der skal virkeliggøre den. Eller skærpet en tand mere. Det er en opgave, jeg er stillet over for. En fordring.

Når det at blive et selv er en opgave, betyder det at jeg kan svigte over for opgaven. Og hvad så? Så mister jeg mig selv!

Det er jo chokerende. Livet er ikke noget, der giver sig af sig selv, men en opgave vi er stillet over for og skal leve op til. Og vi kan svigte. Vi kan leve vores liv på en måde, så vi ikke bliver et selv, bliver os selv. Og når det er det, der er opgaven, går vi altså glip af vores liv. Vi spilder det. Og da det jo (så vidt vi ved) er det eneste vi har, er det jo rent ud chokerende. Forfærdende. I burde være faldet ned af stolene af bar forskrækkelse. Men I lader nu til at tage det ret roligt. Men tænk om der på vores gravsten skulle stå: "Det var ikke mig".

Hvad vil det så sige at miste sig selv? Det er erfaringen ikke at kunne og ville være den jeg er. Erfaringen af aldrig at nå frem til det, jeg egentlig vil og skal med mit liv, det der ville give det mening og fylde. Men som altså aldrig indfinder sig.

Dette selvtab kan antage utallige skikkelser. Det kan være en umulig stræben efter at være noget andet end det, jeg nu engang er, bedre begavelse, bedre udseende, mere succes i livet. Det er en oplevelse af at livet som det er ikke lever op til mine forventninger, det hele bliver til for lidt og for småt og egentlig ikke anstrengelsen værd, det er et ligegyldigt, et betydningsløst liv, ikke værd at leve.

Eller det kan være en mere diffus fornemmelse af at jeg, selv om jeg egentlig får mine forventninger indfriet og når de mål jeg har sat mig (eller andre har sat for mig), at jeg alligevel ikke er nået frem til det egentlige, at jeg gik fejl i livet og fejl af livet.

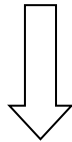
Eller det kan være en begivenhed, der vælter det hele; tabet af det, der gav fylde og mening til mit liv, arbejdet, ægteskabet, hvad det nu måtte være.

Eller det kan være, hvad der for Kierkegaard er det værste, at selvets mulighed overhovedet ikke viser sig for mig, men jeg blot lever uden nogen sinde at blive nærværende i livet som mig selv, blot følger strømmen og den mindste modstand og bliver som de andre.

Eller det kunne være ... ja jeg kunne fortsætte længe. Vi er tilbage ved de tunge begreber, jeg brugte før meningsløshed, fremmedhed, fortvivlelse, tomhed, intethed.

Men siden vi i mellemtiden har føjet noget nyt til, nemlig at det at blive sig selv er en opgave, og det at miste sig selv altså er at svigte over for den opgave, så kan vi godt føje endnu et par tunge begreber til, begreber der peger i retning af det religiøse. Det er fortabelse, synd. Det er at misbruge og til-intet-gøre det liv, der er mig givet som gave og opgave.

OPGAVEN:

SVIGT:

AT BLIVE SIG SELV

SIGE JA TIL SIG SELV, SIT LIV

ET LIV VÆRD AT LEVE

AT MISTE SIG SELV

FREMMED I LIVET

FREMMED FRA SIG SELV

FORTVIVLELSE

FORTABELSE. SYND

Vi skal have endnu en afgørende dimension med i det at blive sig selv. Et selv bliver jeg ikke for mig selv alene, men alene i forholdet til en anden. Den anden i forholdet til hvem jeg bliver mig selv et det andet menneske, medmennesket eller næsten. Og det er Gud.

Det er eksistensens tre forhold. Forholdet til mig selv. Forholdet til medmennesket. Forholdet til Gud. Ingen af disse forhold kan stå alene. De hører sammen, de rummer hinanden.

EKSISTENSENS TRE FORHOLD

{ TIL MIG SELV
TIL GUD
TIL MEDMENNESKET

Så den korte formulering af, hvad der er det afgørende hos Kierkegaard, må gøres en kende længere og lyde:

AT BLIVE SIG SELV OVER FOR GUD OG MEDMENNESKET

I "Kærlighedens Gerninger" bemærker Kierkegaard, at det allerførste, Gud siger om mennesket, er at det ikke er godt for mennesket at være alene. Det er i den anden skabelsesberetning, hvor Gud ikke som i den første har skabt mennesket som par – mand og kvinde – men som et enkelt menneske, Adam. Men Gud indser åbenbart hurtigt, at mennesket kun kan være menneske i forhold til et andet menneske. Så Gud må til den igen og skaber kvinden, Eva. Mennesket kan ikke leve et menneskeligt liv alene, men alene i forholdet til og fællesskabet med medmennesket.

Men det ved vi jo godt. Det behøver vi ikke læse hverken Kierkegaard eller Bibelen for at få at vide. Det siger sig selv, og når det siger sig selv, er der vel ingen grund til at sige det. Det er forholdet til andre mennesker, der giver vores liv indhold, fylde, mening. "Vi er hinandens liv" som det hedder hos Løgstrup. Når jeg alligevel siger det, selv om det siger sig selv, er det fordi vi kan glemme det, og forspilde vores liv netop ved at glemme det.

For at tage et eksempel lever vi jo i en kultur, hvor vi er umådeligt optaget af materielle goder. I en grad, så det kunne forekomme at være det vigtigste. Men er det det der er vores billede af det gode liv, paradiset? En frodig sydhavsø, hvor alle behov mættes uden anstrengelse - ja, men hvad hvis vi er alene. Eller er paradiset et varebugnende, men mennesketomt supermarked – en evighed i Bilka.

Jeg er tilbage ved det, vi begyndte med. Tomheden over for - ja hvad var modpolen? Det var kærligheden. Det er i kærligheden, vi møder det andet menneske, det er i kærligheden vores liv får fylde og mening.

Og som vi skal se om lidt, var det jo Kierkegaards personlige problem at nå ud til den anden og deri finde ind til sig selv. Han formåede ikke at skabe nære forhold til andre, men krogedes ind i sig selv, blev indesluttet, som han kaldte det.

Så er vi fremme ved det biografiske. Men lad mig lige gribe frem til den sidste forelæsning. Den handler om kærlighed. Kærligheden har mange former og skikkelser og er vidunderligt mangfoldig i sine udtryk. Det sanselige begær, forelskelsens berusende følelser, det fortrolige og forpligtede forhold. Vi møder dem alle i Kierkegaards forfatterskab kulminerende i "Kærlighedens Gerninger". Den handler om den i kristendommen forkyndte og fordrede kærlighed og hvorledes den forholder sig til den rent menneskelige kærlighed.

Det kommer som sagt i sidste forelæsning. Her vil jeg nævne den kærlighed, der for Kierkegaard er den væsentlige. Det er den kærlighed, der har med selvet at gøre, selvets kærlighed. At blive et selv, at blive sig selv sker i og i kraft af kærlighed. Et selv, mig selv bliver jeg ikke for mig selv alene, men alene i forholdet til Gud og til medmennesket. Det bærende, det grundlæggende i disse forhold er kærligheden.

"Kjerlighedens Gjerninger" er én lang udlægning af det dobbelte kærlighedsbud. Du skal elske din Gud. Og du skal elske din næste som dig selv. Hvad betyder det?

Fordringen om kærlighed er uløseligt forbundet med forkyndelsen af kærlighed. Kristendommen er kærlighedens forkyndelse. Du er elsket af Gud. Du er elsket ikke fordi du har gjort dig fortjent til det, faktisk er du en synder; men du et tilgivet. Gud er en tilgivende, en nådig Gud. Gud er kærlighed.

Af forkyndelsen følger fordringen. Således som du er elsket, elsket uden forbehold og betingelser, således skal du elske. Den kærlighed du tager imod fra Gud, skal du give tilbage ved at give den videre til dit medmenneske. Og deri elsker du dig selv "på den rette måde", ved at tage imod Guds kærlighed og give den videre til næsten.

KÆRLIGHEDEN	}	FORKYNDT: DU ER ELSKET AF GUD
		FORDRET: DU SKAL ELSKE DIN GUD DIN NÆSTE SOM DIG SELV

Hvad vil det sige at elske Gud? Er det at vende verden ryggen og vende al sin stræben mod Gud, det evige? Nej, så ville der jo ikke være nogen anden del af buddet. Så at elske Gud skal forstås på den måde, at du oplever dig elsket af Gud, at du tager imod Guds kærlighed, erfarer at blive set, mødt og modtaget med kærlighed. Forstået på den måde bliver det at elske Gud uløseligt forbundet med at elske sig selv på den rette måde. Og det at elske sig selv på den rette måde er identisk med at blive sig selv. Men det sker først idet jeg ikke lukker mig om mig selv og mit indre gudsforhold, men åbner mig mod næsten i kærlighed.

Så er jeg tilbage ved det, jeg begyndte med, kærligheden. Kærligheden er den ene af grunderfaringerne hos Kierkegaard. Over for fortvivlelsens "alt er tomhed" står kærlighedens fylde og mening, "Gud er kærlighed".

Det var et forsøg på helt kort at pege på det, der for mig at se er det væsentlige i Kierkegaard univers. Herefter vil jeg se nærmere på manden selv. Hvem var han?

1.3. LIV OG VÆRK. FADEREN, FORLOVELSEN OG FORFATTERSKABET.

HVEM VAR HAN?

Bemærk ordstillingen. Der står ikke "hvem han var", det et spørgsmål "hvem var han?". Og siden jeg nu er i gang med at spørge, kan jeg fortsætte og sætte spørgsmålstegn ved spørgsmålet. Er det et godt spørgsmål, er det meningsfuldt at beskæftige sig med det? Er det relevant at stille det? Og hvis det er, kan vi så overhovedet besvare det med blot nogen grad af sikkerhed?

HVEM VAR HAN? {
RELEVANT?
BESVARES?

Til det første kunne jeg være fristet til at svare med et klart "nej". Det væsentlige er ikke, hvem Kierkegaard var. Det kan såmænd være interessant nok. Han var jo et sært og kompliceret menneske, overfølsom og til det yderste selvoptaget, hyperreflekteret med en utrolig tanke- og sprogkraft. Læg dertil en ubrydelig faderbinding og en livslang ulykkelig forelskelse i en pige, som han ikke turde komme tæt på. En sådan person må vække vores nysgerrighed eller måske rettere vores nyfikenhed. For det er jo netop hvad det bliver, nyfikenhed, hvis det blot er det personlige, det private, der interesserer. For det er jo ikke det egentligt spændende ved Kierkegaard. Selvoptagne neurotikere med betændte faderforhold og brudte forlovelser er det jo nok af. Men der er kun én Søren Kierkegaard, og det der gør ham til Søren Kierkegaard er ikke hans persons og livshistories fascinerende forvikletheder. Det er hans forfatterskab. Var det ikke for det, havde han været glemt for længe siden.

Skal vi beskæftige os med det personlige, det biografiske, så må det blive som baggrund, det må ikke træde i forgrunden. Det kan være en vej ind i forfatterskabet, og det kan måske sætte os i stand til at forstå forfatterskabet bedre, muligvis være nødvendigt for at forstå forfatterskabet. Mange ting i forfatterskabet (men nok ikke de væsentlige) giver faktisk først mening, når man kender den biografiske baggrund. Der er nemlig det ved forfatterskabet, at der er dybt personligt. Temaet i forfatterskabet - ikke blot det vigtigste eller det gennemgående tema, men det altoverskyggende er spørgsmålet: Hvad vil det sige at være menneske? Hvad vil det sige at leve et ægte, et sandt liv som menneske? Hvorfor er det så vanskeligt? Hvorledes kan det blive muligt?

KIERKEGAARDS SØRGSMÅL: HVAD ER MENNESKET?
 HVORDAN SKAL JEG LEVE MIT LIV?

Spørgsmålet "hvordan skal jeg leve mit liv?" er jo ikke et spørgsmål, man kan interessere sig for på samme måde som man interesserer sig for astronomi, græsk grammatik, regnormens anatomi, klædedragtens historie og hvad der findes af interessante fænomener her i verden. Det hører ikke til de spørgsmål, man holder ud i armlængde og udbryder "det var dog interessant, det kunne være morsomt at vide noget mere om". Dvs. det kan man jo egentlig godt, men kan godt interessere sig for mennesket og menneskelivets vilkår på samme måde som man interesserer sig for astronomi, regnormens anatomi osv. Men så er det ikke Kierkegaards spørgsmål. For ham er det ikke et interessant spørgsmål for nysgerrig udforskning. For ham er det et personligt påtrængende spørgsmål, et personligt påtrængende problem. Hvad vil det sige for mig, Søren Aabye Kierkegaard, hvorledes skal jeg leve mit liv? Kierkegaards liv og Kierkegaards forfatterskab er et livslangt livtag med det problem.

Forfatterskabet er altså dybt personligt. Det betyder imidlertid ikke at det er privat i den forstand at det kun har betydning for Kierkegaard selv og hans nærmeste. Det har også betydning for os. De spørgsmål, Kierkegaard kæmper med, er jo også vores. Ethvert menneske må stille sig spørgsmålet og forsøge at svare på det. Det er også et personligt påtrængende problem for os – eller burde være det. Vi kan udmærket leve vores liv uden at kende det fjerneste til astronomi, regnormens anatomi osv. Og vi kan også udmærket leve vores liv uden det fjerneste kendskab til Kierkegaard. Men vi kan ikke leve vores liv uden at forholde os til spørgsmålet om, hvad det vil sige at være menneske, om hvad det giver alvor og mening til et menneskeliv. Og i vores livtag med det spørgsmål kan vi – måske – have gavn af Kierkegaard. Ikke på den måde at vi kan hente svaret hos ham, bruge ham som facitliste. Det vil han på det kraftigste have sig frabedt og forsøger på flere måder at forhindre det. Nok snarere på den måde at vi hos Kierkegaard finder spørgsmålet stillet med en intensitet og dybde, der kan rive os ud af for nemme, hurtige og snævre svar. Vi skal ikke forsøge at lade os belære af Kierkegaard. Men nok lade os anfægte.

Og da spørgsmålet hos Kierkegaard et intimt og uløseligt forbundet med hans eget liv. Ja så er det vel rimeligt, at vi interesserer os for det også. Uden at gøre det til noget blot interessant.

Efter at have besvaret det første spørgsmål med et "ja og nej", et radikalt "tjæ", vil jeg gå videre til det næste spørgsmål. Kan vi overhovedet svare på spørgsmålet om hvem han var?

Her er jeg igen fristet til at svare "nej". Hvem var Søren Kierkegaard? Jeg ved det ikke. Jeg kan ikke finde ud af det. Og dog. Det er jo egentlig nemt nok at svare på. Han var en af de betydeligste tænkere i vores historie. I "Kierkegaards Univers" (der i parentes bemærket stadig er den bedste introduktion til Kierkegaard) skriver Sløk:

"Han var en af de få forfattere – og det vil i hele den europæiske historie vel sige en 10 – 15 stykker – der virkelig tænkte nyt, og af hvem vi andre lever."

Men hvem var han som menneske? Det er straks vanskeligere. Her kan jeg fortsætte med at citere Sløk:

"Hvad var han i grunden for et menneske? Vi ved det ikke."
Sløk. "Kierkegaards Univers" side 10.

Når Sløk, der jo beskæftigede sig med Kierkegaard gennem et langt liv og som for mig stadig står som vores fineste Kierkegaardkender, når han ikke kan svare på spørgsmålet, så er det nok fordi spørgsmålet ikke lader sig besvare, i hvert fald ikke entydigt og endegyldigt.

Så måske behøver vi almindelige dødelige ikke have så dårlig samvittighed over, at vi ikke kan finde ud af det. For det er min oplevelse, når jeg beskæftiger mig med Kierkegaards person. Jeg når aldrig frem til en klar fornemmelse af, hvem han egentlig var, jeg kan ikke komme ind på livet af ham, komme på tomandshånd med ham, blive dus med ham.

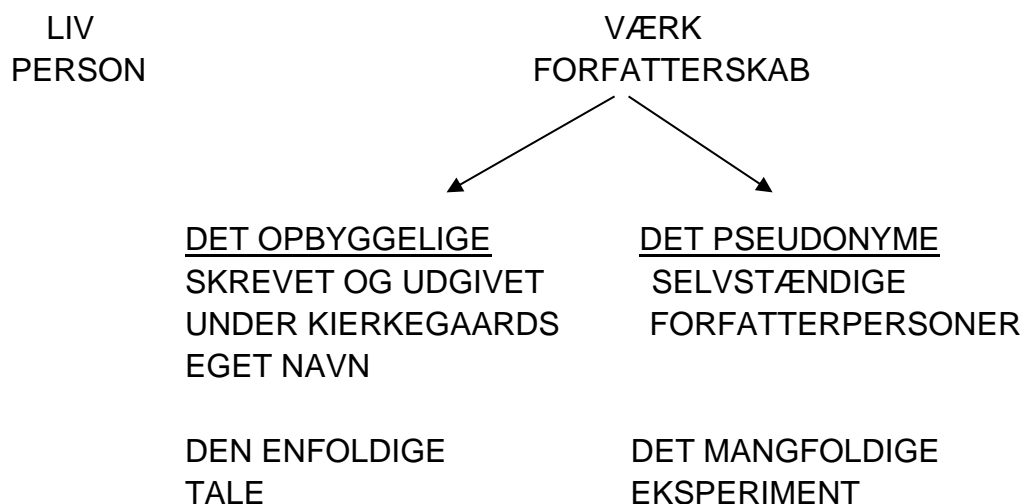
Puslespillet er for stort, der er på en gang for mange og for få brikker. De vil i hvert fald ikke falde på plads så de danner et klart og entydigt billede. Han var en for kompliceret, mangfoldig og modsigelsesfuld person til at vi kan ramme ham ind og holde ham fast. Dertil kommer så, som vi skal se senere, at han bevidst skjuler sig i en iscenesættelse af sig selv. Dækker sig bag roller og masker.

Når vi ikke kan svare på, hvem Kierkegaard var, så er det ikke fordi vi ikke ved noget om det. Det er snarere fordi vi ved alt for meget. Vi har et vældigt, et rent ud overvældende materiale.

For det første har vi jo forfatterskabet. Og det er jo, som jeg allerede har konstateret, dybt personligt. Det rummer intet, som ikke er personlige, eksistentielle problemer og konflikter for Kierkegaard selv. Der er en intim forbindelse mellem liv og værk, person og forfatterskab. Forfatterskabet giver en meget intens oplevelse af hans person – af hans alvor, hans lidenskab, hans lidelse, hans håb. Det bringer os meget tæt på Kierkegaard. Men alligevel får vi ikke fat på ham. Han smutter mellem fingrene på os. På flere måder.

Forfatterskabet er ikke udgivet under Kierkegaards eget navn. Han står ikke som forfatteren og står ikke inde for forfatterskabet med sin person. Det er skrevet under pseudonym, eller rigtigere en lang række pseudonymer. Disse pseudonymer - de fleste bærer underfundige latinske navne, Victor Eremita (den sejrende eneboer), Johannes de Silentio (Johannes af tavsheden), Virgilius Haufniensis (den årvågne københavner) osv. er selvstændige forfatterpersonligheder med hver deres karakter, livsholdning, synspunkt. Ingen af dem er identiske med Kierkegaard. Det er masker, han dækker sig bag, eller nok rigtigere roller, han træder ind i. Og det betyder altså, at vi ikke uden videre kan tage hvad der står i forfatterskabet som udtryk for Kierkegaards egne holdninger og synspunkter. Der er en distance, et forbehold.

Så når vi er ude i det ærinde at forsøge at finde ud af og ind til, hvem Kierkegaard var som menneske, så kan vi altså ikke uden videre bruge det pseudonyme forfatterskab. Men så kan vi vende os til Kierkegaards andet forfatterskab. Der er nemlig det finurlige ved Kierkegaard, at han ikke blot har skrevet et, men hele to forfatterskaber – mindst.

Det opbyggelige forfatterskab består af taler, opbyggelige taler, et hundrede i alt. De ligner til forveksling prædikener, man da Kierkegaard jo ikke var præsteviet, kalder han dem taler. Og her er tonen, stilen og synspunktet et helt andet end i det pseudonyme forfatterskab. Her finder vi ikke en lang række forfattere, hvis stemmer blander sig mellem hinanden i et forvirrende og mangfoldigt polyfont væv, en vidtspændende og vildtvoksende eksperimenteren med forskellige livsholdninger, der spilles op mod og ud mod hinanden. Her taler Kierkegaard med én stemme, sågar enfoldig, hvilket ikke betyder naiv men kun 'foldet' en gang med færre lag. Her tales fra en kristen livsholdning, indtrængende, omstændeligt, opbyggeligt. Og så er det udgivet under Kierkegaards eget navn. Det er sågar tilegnet hans fader. "Afdøde Michael Pedersen

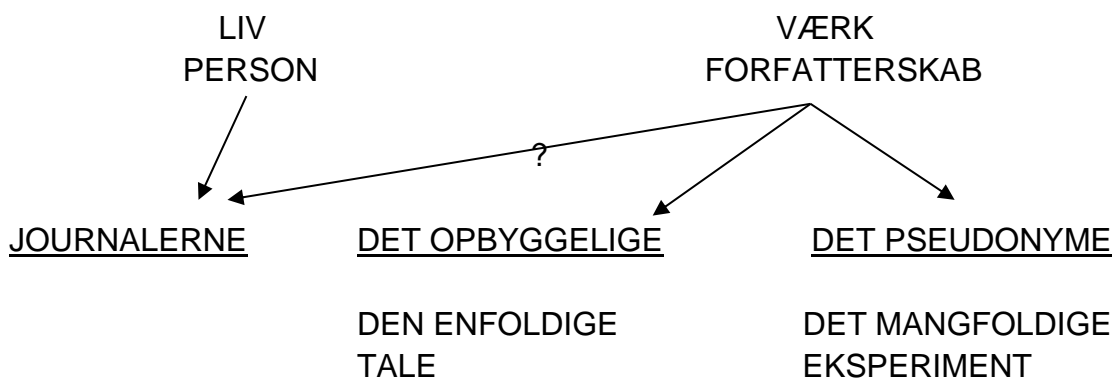
Kierkegaard, forhen Hosekræmmer her i byen min Fader helliges disse Taler". Mere personligt kan det vel ikke blive.

Her synes det virkelig at være Kierkegaard selv, vi har med at gøre, hane egne synspunkter og holdninger. Her er der ingen distance og forbehold, men åbenhed, ligestemthed.

Naturligvis er der ikke det. Man skal være meget troskyldig og enfoldig for at lade sig narre af disse enfoldige taler. Det univers der udfoldes her er langt mere begrænset og snævert end det vi finder i det pseudonyme forfatterskab. Det har slet ikke den samme spændvidde, sprængkraft og horisont. Den ene Kierkegaard vi møder her har meget mindre at sige end de mange vi møder i pseudonymerne. Sløk foreslår, at den S. Kierkegaard der står som forfatter til talerne er endnu et pseudonym, og at det så er en ekstra underfundighed, at han hedder det samme som den "virkelige" Kierkegaard, som han i øvrigt ikke har nogen påfaldende lighed med.

Det pseudonyme forfatterskab er langt rigere end det opbyggelige. Det åbner perspektiver, rejser problemer, stiller spørgsmål, der rækker langt ud over det opbyggelige horisont. Hvis Kierkegaard kun havde skrevet det opbyggelige forfatterskab, havde han sikkert været glemt for længe siden. Så det er nok heller ikke her, vi møder Kierkegaard selv, i hvert fald ikke hele Kierkegaard.

Men så kan vi jo gribe til det, han har skrevet, men ikke udgivet, hans dagbøger eller journaler. Hans private, personlige papirer, som han har været så venlig eller drilagtig at efterlade.

Her er der også nok at tage fat på. Tekstmassen er endnu mere overvældende end det udgivne forfatterskab. I den gamle udgave et pænt stykke over 10.000 tætrykte sider. I den nye godt halvdelen af de 55 bind.

Kierkegaard var en skrivekugle af dimensioner. Han levede i at skrive. Det var hans lidenskab og hans lidelse. Hans lidenskab fordi han elskede det, han oplevede nok at være mest sig selv, tættest på sig selv, sig selv mest nærværende, når han skrev. Hans lidelse fordi det lukkede han ude fra det almindelige liv, gjorde ham til en "digtereksistens", der ikke tog del i og var en del af livet, men stod ved siden af og digtede om det, vendt bort fra verden kroget ind i sig selv.

I journalerne finder vi blandt meget andet en endeløs labyrintisk selvransagelse, en til det yderste drevet klaustrofobisk selvrefleksion. Alt hvad han gjorde, og måske endnu mere hvad han aldrig nåede frem til at gøre, bliver vendt og endevendt og så drøvtygget endnu engang. Det kan indimellem være ulideligt at læse. (Skam at melde har jeg ikke orket at læse det hele). Det peger nok ind på Kierkegaards grundproblem. Han var et menneske vendt indad i uendelig selvrefleksion, savnede aldeles den spontanitet og umiddelbarhed, der kunne gøre det muligt ligefremt og ligetil at være sig selv i samkvem med sine medmennesker.

Og det er jo synd for Kierkegaard. Det er ulykkeligt på den måde at være sat uden for livet, kroget ind i sig selv.

Men for os – når vi er ude i det ærinde at finde ud af, hvem han var – for os er det jo en gevinst, at vi på den måde får et vældigt materiale i hans endeløse samtale med sig selv. Her kan vi jo virkelig komme ind på livet af ham, stå og kigge ham over skulderen, medens han i sit hjertes enfold betror sig til sin dagbog. Tættere på kan man vel ikke komme, her må vi da virkelig komme bag om alle masker og forbehold og møde manden selv.

Tror vi. For han snyder os naturligvis igen. Midt i optegnelserne finder vi en note, en berømt note om en endnu mere berømt note.

"Efter min død skal Ingen i mine papirer (det er min Trøst) finde en eneste oplysning om hvad der egentlig her opfyldt mit Liv; finde den skrift i mit Inderste, der forklarer alt (...) når jeg tager den hemmelige note bort, der forklarer det.

1843 (?)

Den virker hastigt nedskrevet. Men den er nok bevidst plantet. Og den er henvendt direkte til os. Kierkegaard var jo helt på det rene med at han var et geni, og at der ville komme generationer af mere eller mindre støvede og langhårede Kierkegaardforskere og grave i hans papirer. Han ved at vi står og kigger ham over skulderen, og så kan han altså ikke dy sig for at drille. Midt i det hele sætter han en note der siger: Uanset hvor meget I higer og søger vil I aldrig nå ind til kernen, til det egentlige, til "skriften i mit inderste", til den nøgle der kan låse det hele op. Den har jeg smidt væk.

Det er jo en vidunderlig uforkammethed, et guddommeligt drilleri.

Hvis det virkelig var sådan, og det er ikke givet, men hvis det virkelig var sådan, at der var en hemmelighed, der skulle forblive en hemmelighed, en altafgørende begivenhed, en altfortærende tanke, en besættelse, en legemlig skavank, et bestemt livsforhold, hvad det nu end måtte være – hvis der virkelig var et sådant forhold, der forklarede alt, og hvis han ville bevare det som en hemmelighed. Så kunne han i det mindste udvise den hensynsfuldhed at holde kæft med det.

For han har jo været helt på det rene med, at han med sin note sender snesevis af Kierkegaardforskere på hundredvis af ørkenvandringer, umulige mere og mindre fantasifulde gætterier og ikke kun fantasifulde, men rent ud afsindige gætterier om, hvad det dog kunne være for en hemmelighed.

Det har givetvis moret Kierkegaard gevaldigt.

Især hvis der ikke er nogen hemmelighed.

Det er mit eget gæt på hvad hemmeligheden er. Hemmeligheden er, at der ikke er nogen hemmelighed. Ikke at alt er oplyst og ligger klart for dagen, det er bestemt ikke tilfældet. Der er masser af mørke punkter, blinde pletter, hemmeligheder om man vil. Men der er ikke en bestemt hemmelighed, der kunne kaste nyt lys over det hele. (Henvis til Garff, der irriterende nok når frem til samme konklusion, og til Leif Borch Hansen "Kierkegaards Hemmelighed og Eksistensdialektik". Men ikke til Tudvads "Forbandelsen", her er vi for langt ude i afsindighederne, og det er i øvrigt en rigtig dårlig roman).

Så jeg hopper altså ikke på Kierkegaards limpind og begiver mig ud i ørkesløse gætterier om hemmeligheden. Men jeg kan bruge hans manøvre med noten til at karakterisere den gode Kierkegaard.

Han var en drillepind. Per Højholt har kaldt ham "den store filur". Der er noget filuragtigt over hans væsen. Man ved aldrig rigtig, hvor man har ham, han viser aldrig åbent, hvem han er, men dækker sig, gemmer sig.

Og drillerier er altså en af de måder, hvorpå han skjuler sig. Men det var vel også i mere ligefrem forstand et karaktertræk. Som barn havde han det selvvalgte øgenavn "gaflen" ikke på grund af en særlig robust appetit, men på grund af evnen til at spidde andre. Han har vel kompenseret for sin særhed og fysiske svaghed ved at lade sin intellektuelle og sproglige overlegenhed spille og spidde. Og det har han åbenbart ikke lagt af sig som voksen. Han taler ligefrem om sin "Vittighedsdjævel", en djævel der overfladisk set er meget lystig, men som listigt holder andre mennesker på afstand.

Og det er vel det, det i grunden drejer sig om, at holde andre på afstand, at holde dem tre skridt fra livet. Det er for farligt at lade dem komme tæt på, for farligt at blive åbenbar, gennemsigtig. Derfor drilleriet, ironien, den ironiske distance, underfundigheden.

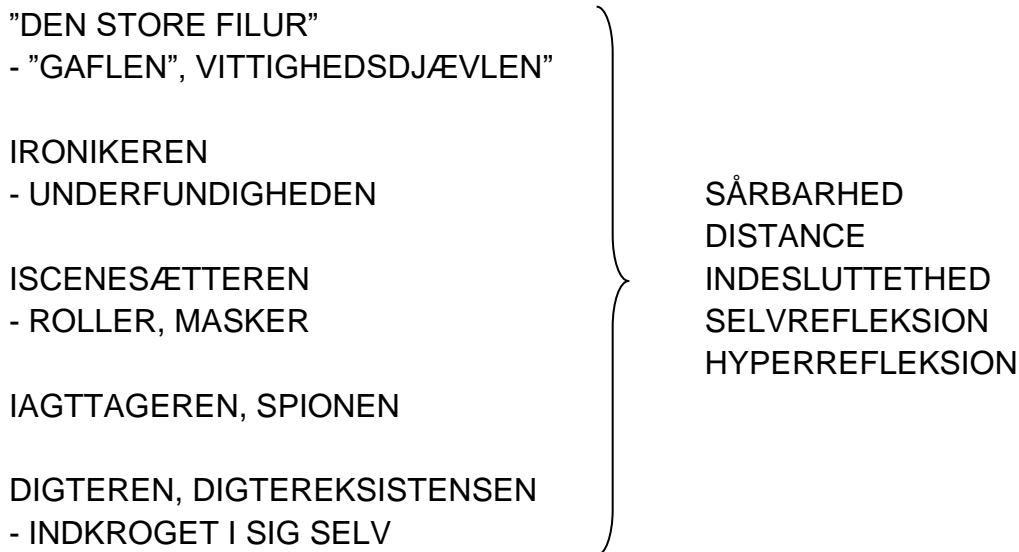
Men det er jo ikke en indesluttethed, det slet og ret betyder at han ikke har med andre mennesker at gøre. Han lukker sig ikke som Dostojevskijs kældermand inde i sin lejlighed. Han omgås andre mennesker, har en stor omgangskreds. Men går netop uden om dem, møder dem ikke ligefremt, men på en underlig skæv måde, møder ikke rigtig op og kommer tilstede, bliver gennemsigtig, nærværende. Han fastholder en reservation, en distance, lader ikke andre komme tæt på. Som jeg sagde før, er det nok hans grundproblem, hans grundbrist, at han manglede spontanitet, ligefremhed og umiddelbarhed i forholdet til andre. Alt suges ind af hans selvrefleksion. Han kroges ind i sig selv og kan ikke vende sig ud mod verden. Og når han så er derude er det på en måde på anden hånd, som en fremmed, som gæst. På skrømt måske. Han træder ikke ind i den mellem menneskelige virkelighed men optræder i den som var det en scene, et teater, hvor der bæres masker og spilles roller. Det bliver ikke umiddelbart, spontant og frimodigt, men tvungent, tilrettelagt, iscenesat. Iscenesættelse er måske det mest dækkende ord, han kan ikke uden videre være sig selv, men spiller roller, dækker sig bag masker.

Denne iscenesættelse, denne selviscenesættelse har vi jo allerede set et eksempel på. Når han skriver dagbog er det ikke en hudløst ærlig bekendelse, men rummer et element af iscenesættelse, han ved vi læser med og iscenesætter et bestemt billede for eftertiden. Og det er vel ikke blot når han er alene med sig selv, sin dagbog og eftertiden han foretager denne iscenesættelse. Det har han givetvis også gjort i sin omgang med andre. Når man læser, hvad hans samtids har fortalt om ham forbløffes man over, hvor forskelligt forskellige mennesker har oplevet Kierkegaard. Det vil naturligvis altid være tilfældet; men i Kierkegaards tilfælde er det ekstremt. Og det indikerer at han i forskellige situationer over for forskellige personer har spillet forskellige roller.

(Henvis til "Søren Kierkegaard truffet. Et liv set af hans samtids". Bruce H. Kirmsen.)

Denne distancerede holdning, hvor han ikke lader andre se ind, giver han en fremragende mulighed for at se ud, for fra sit skjul at iagttage andre. Hans overskud af refleksion gør ham ikke blot til iscenesætter, men til iagttagere. Han er aldrig helt tilstede i situationen, men står reflekterende og analyserende ved siden af den. Med hans eget ord er han en spion, en politispion, der bevæger sig inkognito rundt i København og indsamler materiale. Materiale til forfatterskabet.

Og dertil, hvad jeg allerede har været inde på. Digtereksistensen, et menneske der ikke deltager i livet og er en del af det, men stiller sig uden for og digter om det.

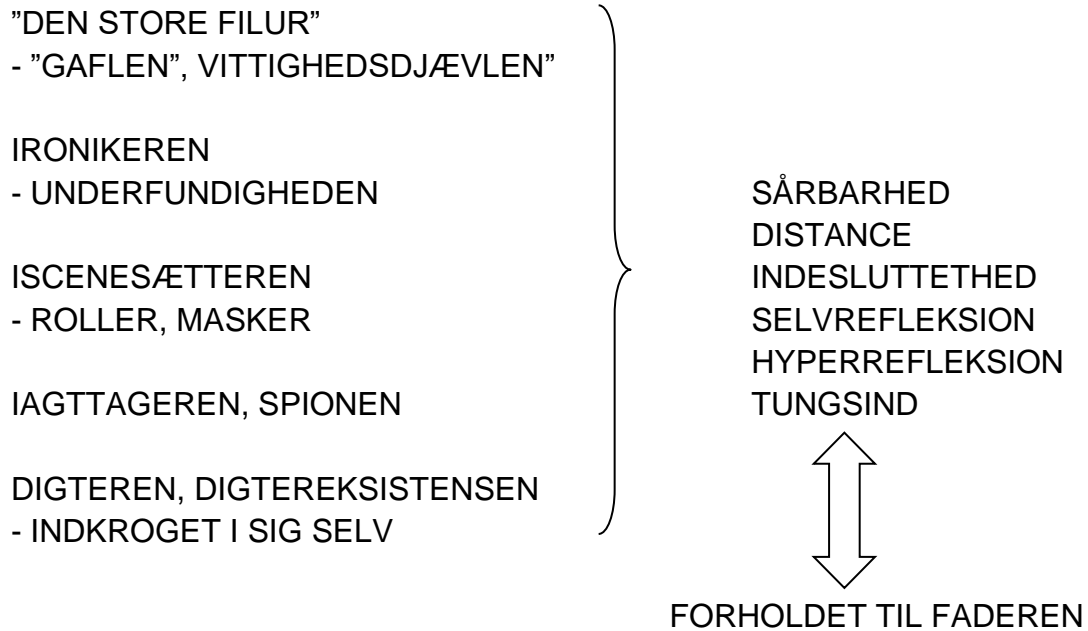

Hvorfor denne indviklethed, forviklethed – forkvaklethed om I vil? Hvorfor valgte han det? Og var det noget han valgte at være, eller kunne han ikke andet?

Ja det er jo ikke sådan at svare på, hvorfor et menneske er hvad han er, bliver det han bliver. Skal vi forsøge at svare, må vi jo angive grundene, de omstændigheder, indre som ydre, der gjorde, at hans liv og hans person formede sig på den måde. Og når vi anlægger det synspunkt og perspektiv, så ser vi jo personen som et produkt af omstændighederne. Det er nok rigtigt. Men det er ikke rigtigt nok. Det kunne jo være, at den slags psykologiske forklaringer overser noget væsentligt. Nemlig at det valg, eller de valg, der træffes ud fra de givne omstændigheder, og som er begrundede i disse omstændigheder, at de valg også med de samme omstændigheder kunne være faldet anderledes ud.

Så lad os blot gå på jagt efter grundene til at Kierkegaard var som han var, blev som han blev. Hvad var grunden til hans grundstemning, tungsindet?

Her peger han selv på forholdet til faderen. (Det skal være 'fader' med tungt "d". Kierkegaards fader var ikke en moderne blød far med fladt "a", men en gammeltestamentlig fader med langt åbent "a" og tonstungt "d").

Det var så langt vi nåede i dag. Næste gang fortsætter jeg ikke med det forfærdelige forhold til faderen, men tager fat på forfatterskabet. De to næste forelæsninger kommer overvejende til at handle om 'Enten-Eller' det første pseudonyme værk, en ouverture hvor han anslår de temaer, der først udfoldes fuldt senere. I de to sidste forelæsninger vender jeg så tilbage til det biografiske, men lægger selvfølgelig hovedvægten på forfatterskabet. Her præsenterer jeg ikke alle værkerne, men nøjes med 'Frygt og Bæven' og 'Kærlighedens Gerninger'.